

LÄHDE

HISTORIATIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA 2018

Vertaisarvioitu tieteellinen aikakauskirja
15. vuosikerta
aikakauskirjalahde.wordpress.com

Julkaisija:
Labyrintti ry.
Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys ry.

Päätoimittaja:
Jenni Merovuo
jenni.merovuo@uef.fi

Toimitussihteerit:
Antti Härkönen, Timo Haapasalo, Miika Raudaskoski

Kansi:
Jenni Merovuo

Taitto:
Jenni Merovuo

ISSN 2489-6195

Katariina Parhi ja Hannu Lauerma

Joukkosuggestion vallassa

Suomen sisällissotaan ja sitä edeltäneisiin levottomuuksiin osallistuneiden oikeuspsykiatrinen arviointi osana kansallisen eheytyksen politiikkaa

Abstrakti

Tämä artikkeli on tapaustutkimus Lapinlahden sairaalan oikeusmielitautiopin alilääkäri Akseli Nikulan kaksiosaisesta artikkelista ”Joukkojen tekemät rikokset ja niiden forensinen arvosteleminen” vuosilta 1919 ja 1920. Kirjoituksissaan Nikula pohti joukkojen käyttäytymistä Suomen sisällissodassa ja sitä edeltävissä tapahtumissa. Akseli Nikula hyödynsi analyysissään kahta hieman erilaista tutkimaansa tapausta, joita hän avasi artikkelinsa ensimmäisessä osassa. Artikkelin toisessa osassa hän laajensi pohdintojaan kirjallisuudesta löytämiinsä esimerkkeihin maailmanhistoriasta. Keskityimme Nikulan oikeuspsykiatriseen argumentaatioon ja pohdimme sen tarkoitusperiä ja laajempaa merkitystä kontekstualisoinnin ja käsiteanalyysin avulla. Tarkastelussa ovat erityisesti käsitteet joukkosuggestio, degeneraatio eli rappeutuminen ja psykopatia. Oikeuspsykiatria oli Nikulalle luonteva tapa harjoittaa politiikkaa, jossa hän oli muutenkin aktiivinen. Keskeinen hypoteesimme on, että Nikulan kirjoitus oli olennaisesti sitoutunut hänen edustamansa Kansallisen Edistyspuolueen kansallisen eheytyksen ihanteisiin.

Avainsanat: joukkopsykologia, oikeuspsykiatria, puoluepolitiikka, sisällissota, Suomi, tapaustutkimus

Johdanto

*”Kokemuksesta on tultu siihen tulokseen, että ihminen ajattelee ja toimii eri tavalla riippuen siitä, onko hän yksin tai muiden mukana.”¹ Näin kirjoitti Lapinlahden sairaalan oikeusmielitautiopin alilääkäri Akseli Nikula (1884–1956) *Duodecim*-lehteen vuonna 1919, pian Suomen sisällissodan jälkeen. Hänen tarkoituksenaan oli osoittaa, että joukossa toimiminen tulisi ottaa huomioon rikoksia arvioitaessa. Nikula vahvasti suuntaa, johon Suomessa oli hänen toteamana mentykin: sisällissodassa joukossa toimineita tuli kohdella ”lievemmän mittakaavan mukaan” kuin yksityishenkilöinä toimivia.²*

¹ Nikula 1919, 292.

² Nikula 1920, 138.

Toukokuussa vuonna 1918, sisällissodan päätyttyä, eri puolilla Suomea oli 80 000 punavankia sijoitettuna vankileireille. Valtiorikosoikeudenkäynneissä tuomittiin lopulta kaikkiaan 73 000 punaisten puolella toiminutta erilaisiin rangaistuksiin valtio- ja maanpetoksesta sekä muista rikoksista. Jokaisesta vangista lähetettiin kyselyitä kotipaikkakunnan suojeluskuntien esikunnille, jotka toimittivat takaisin henkilötietoja ja kuvauksia aiemmista mahdollisista rangaistuksista sisältävän raportin.³ Nikula julkaisi artikkelinsa oikeuspsykiatriatieteelliseksi kannanotoksi haparoivan rauhanajan alkuvuosiin, valtiorikosoikeudenkäyntien kommentaariksi. Osa valtiorikosoikeudenkäynneissä syytettynä olleista henkilöistä lähetettiin edelleen mielentilatutkimukseen, mikä tarjosi Nikulalle mahdollisuuden tutkia yksittäistapauksia tarkemmin ja laajentaa näkemyksensä koskemaan joukkoja.

Tämä artikkeli on tapaustutkimuksen tapaustutkimus. Keskitymme Akseli Nikulan oikeuspsykiatriseen argumentaatioon ja pohdimme sen tarkoituksiperiä ja laajempaa merkitystä kontekstualisoinnin ja käsiteanalyysin avulla. Tarkastelussa ovat erityisesti käsitteet joukkosuggestio, degeneraatio eli rappeutuminen ja psykopatia. Tapaustutkimukset itsessään ovat historiallisesta näkökulmasta huomionarvoisia. Yksittäiset tapaukset valitaan erityisestä syystä, minkä vuoksi niihin sisältyvän viestin voi nähdä kirjoittajan tutkimuksen analyysiin keskeisesti liittyvänä tietoisena valintana. Valinnat viittaavat siihen, mihin kirjoitus viestinnällään pyrkii. Tapaustutkimukset yleistyivät eurooppalaisessa lääketieteessä 1800-luvun toisella puoliskolla.⁴ Akseli Nikula hyödynsi analyysissään kahta hieman erilaista tutkimaansa tapausta, joita hän avasi artikkelinsa ensimmäisessä osassa. Artikkelin toisessa osassa hän laajensi pohdintojaan kirjallisuudesta löytämiinsä esimerkkeihin maailmanhistoriasta ja kuvasi muun muassa mustan surman aiheuttamaa liikehdintää, tarantismia eli tanssipakkoa, sekä Ranskan Bastiljissa ikään kuin sattumalta joukossa tehtyä veritekoa.⁵

Saksan käänneet tarjoavat hyvän vertailukohtaan Suomen sisällissodan jälkeiseen tilanteeseen kahdesta syystä. Ensinnäkin Nikula hyödynsi saksankielisten maiden oikeuspsykiatrisia pohdintoja omassa kirjoituksessaan. Saksa oli vahva esikuva tieteessä, näin myös psykiatriassa. Toiseksi, Saksassa koettiin vallankumous marraskuussa 1918, ja sen pyörteisiin joutuneet psykiatrit tulkitsivat vallankumousta sekä johtajien että osallistujien kannalta.⁶ Olosuhteet olivat siis monella tapaa vertailukelpoiset. Saksalaispsykiatrian historian tutkimuksessa on pyritty korostamaan psykiatrien aktiivista pyrkimystä korostaa asiantuntemustaan sosiaalipoliittisissa kysymyksissä. Tarkoituksena oli lisätä psykiatrian arvovaltaa.⁷ Tuota pyrkimystä on osoitettu tapahtuneen tiettyinä aikoina myös suomalaispsykiatriassa.⁸ Sen sijaan, että korostaisimme myös Akseli Nikulan halunneen ensisijaisesti nostaa psykiatrian asemaa, väitämme hänen tarkoituksperiensä olleen huomattavasti kokonaisvaltaisempia.

³ Tikka 2008, 165–178.

⁴ Tapaustutkimusten merkityksestä, ks. Hackler&Kinzel 2016, 5–26.

⁵ Nikula 1920.

⁶ Lerner 2003, 209–214.

⁷ ks. mm. Freis 2015.

⁸ ks. esim. Parhi 2018.

Psykiatrisen asiantuntemuksen politisoiminen oli Akseli Nikulalle hyvin luontevaa, sillä hän oli muutenkin poliittisesti aktiivinen. Hän toimi kahteen otteeseen kansanedustajana: vuosina 1914–1917 Nuorsuomalaisen puolueen ja 1940–1945 sitä seuranneen, fuusioituneen Kansallisen Edistyspuolueen jäsenenä.⁹ Keskeinen hypoteesimme on, että Nikulan kirjoitus oli olennaisesti sitoutunut hänen edustamansa Kansallisen Edistyspuolueen kansallisen eheytyksen ihanteisiin.

Tapaukset J.H. ja G.F.H.

Nikulan edustaman Kansallisen Edistyspuolueen eheytyksipolitiikan keskeisenä keinona oli sisällissodan vankien armahtaminen johtajia ja vakaviin rikoksiin syyllistyneitä lukuun ottamatta.¹⁰ Yksi Nikulan merkittävistä valinnoista on se, että hän päätti kirjoittaa sisällissodassa vaikuttaneiden johtajatyyppeiden sijaan joukoista. Nikulan huomion mukaan joukon yhtenä määritelmänä oli, että se tulee johdetuksi.¹¹ Joukossa toimija erosi hänen mukaansa johtajatyypeistä jo ”henkisen tason” ja ”persoonallisen eheyden ja voimakkuuden” puolesta, eikä myöskään toiminut aina määrätietoisesti.¹²

Sisällissodan johtajista 555 tuomittiin oikeudenkäynneissä kuolemaan, vaikka kuolemantuomioita toimeenpantiinkin lopulta huomattavasti vähemmän eli viidesosa.¹³ Kuitenkin tiettävästi esimerkiksi ainakin yhdelle johtajahahmolle, tolstoilaiselle anarkistille Jean Boldtille (1865–1920) teetettiin mielentilatutkimus Pitkäniemen sairaalassa, joskin tämä jo ennen valtiorikosoikeudenkäyntejä, vuonna 1917.¹⁴ Vaikka Nikulakin kuului vallankumouksen vastustajiin, hänen tapausvalinnoistaan välittyy mahdollinen laskelmoisuus: jotta joukossa toimineiden kanssa voisi elää yhdessä ja rakentaa yhteistä tulevaisuutta, heidän tuli olla sympatiaa herättäviä. Valitut tapaukset täyttivät tämän kriteerin.¹⁵

Saksalaislääkäritkin julkaisivat tapaustutkimuksia sikäläisistä vallankumouksellisista, mutta Akseli Nikulaan verrattuna heidän antamansa vallankumouksellisen kuva oli huomattavasti vähemmän sympatiaa herättävä. Paul Lernerin mukaan tähän oli ennen kaikkea kaksi syytä. Suurin osa ammattikunnan edustajista oli konservatiiveja, jotka vastustivat vallankumousta. Heidän reaktionsa oli vastaus sodan myötä vahvistuneeseen antipsykiatriseen liikehdintään ja vallankumouksiin ympäri Eurooppaa.¹⁶ Suomalaislääkäreillä ei ollut taakkana sota-ajan hoidon vaikutuksia, jotka Saksassa herättivät monessa suuttumusta. Jotta Akseli Nikulan

⁹ Eduskunnan verkkosivut 2018.

¹⁰ Karimäki 2015.

¹¹ Nikula 1919, 295.

¹² Nikula 1920, 136.

¹³ Tikka 2008, 176.

¹⁴ ks. Erkkilä 1938, 93.

¹⁵ Tutkimatta mielentilatutkimuksia tarkemmin on mahdotonta sanoa, kuinka paljon aineistoa Nikulalla oli käytettävissään. Suomalaiset mielentilatutkimustapaukset on kyllä kuvattu Sven Erkkilän väitöskirjan kasuistiikassa, mutta niissä ei ole erillismainintoja rikosten mahdollisista poliittisista ja sisällissotaan liittyvistä motiiveista. Ks. Erkkilä 1938, 84–136.

¹⁶ Lerner 2003, 214–217.

oikeuspsykiatriset linjaukset asettuisivat laajempaan kontekstiin, on tarpeellista esitellä lyhyesti myös ajan poliittinen toimintaympäristö. Nikula edusti porvarillisia reformisteja, joihin lukeutui myös presidentiksi heinäkuussa 1919 valittu Kaarlo Juho Ståhlberg (1865–1952). Sisällissodan voittajat olivat jakautuneet kahtia. Reformistit uskoivat, että työväenliikkeen toimintamahdollisuudet tukahduttamalla aiheutettaisiin vain uuden kapinan vaara, vastapuoli taas uskoi ankarien rangaistusten ja rajoitusten välttämättömyyteen.¹⁷ Kirjoituksessaan Nikula tukeutui useisiin saksankielisissä maissa huomiota herättäneisiin kirjoituksiin vallankumouksellisista, kuten Eugen Kahnin (1887–1973) ja Emil Kraepelinin (1856–1926) teksteihin, mutta omassa tulkinnassaan hän jätti tietyt painotukset huomioimatta. Tähän hänellä oli poliittiset syynsä.

Nikulan käsittelemät tutkittavat olivat hänen tulkintansa mukaan johdettavia sieluja. Pohdiskeluissaan hän hyödynsi useita merkittäviä aikalaistutkimuksia, kuten ranskalaisen sosiaalipsykologi Gustave Le Bonin vuonna 1895 julkaistua teosta *Psychologie des foules*. Nikula oli näennäisesti anonymisoinut ensimmäisen tarkasteltavansa nimikirjaimiksi J.H., joskaan uutisia seurailleille ei liene ollut mikään ongelma yhdistää tapausta henkilöön, joka kesäkuussa 1917 kapusi Nikolainkirkon¹⁸ saarnastuoliin pitämään puheita. Kirkkomellakoita käsiteltiin laajalti julkisuudessa,¹⁹ ja myös J.H.:n mukanaoloa uutisoitiin valtakunnallisesti.²⁰ Tässä yhteydessä noudatamme Nikulan löyhää anonymisointia muistuttaaksemme henkilön tunnistettavuuteen liittyvistä eettisistä kysymyksistä. Sinänsä tarkempi salaaminen on enää tässä vaiheessa hyödytöntä. Henkilöstä on esimerkiksi tehty näytelmä, josta kävi ilmi dramatisoituja mielentilatutkimuksen yksityiskohtia.²¹

J.H. oli Nikulan kuvauksen mukaan aseita vastustava, syvästi uskonnollinen henkilö, joka puhui tuhatvuotisesta valtakunnasta. Mielentilatutkimukseen johtaneet tapahtumat Nikula kuvasi oikeusasiakirjojen välittämän tiedon mukaan, joista kävi ilmi, että J.H. ei ollut työväenyhdistyksen tai ammattiosaston jäsen, eikä hän ollut osallistunut punakaartiin. Häntä syytettiin valtiopetoksesta kesällä 1917 pitamiensä puheiden perusteella, mutta omien sanojensa mukaan hän oli vain yhteiskunnallisiin epäkohtiin puuttuessaan käyttänyt voimakkaita sanoja niin kuin Luther ja Topelius. Sotavankilan kasvatusjohtaja oli arvioinut, että J.H.:n ”uskonnollisen intoilun” taustalla oli mielisairaus, minkä vuoksi katsoi, että J.H. olisi vapautettava syytteistä.²² Nikulan mukaan J.H. ei Lapinlahdessa tutkittavana ollessaan osoittanut mielisairauden oireita, mutta oli kylläkin tunne-elämältään herkkä, herkästi innostuva, lämminhenkinen ja mietiskelyyn taipuvainen. J.H. ruokki pikkulintuja ja sääli sairaalassa hoidettavia. Häntä vaivasivat myös migreenikohtaukset ja väsymys, ja tuttaviansa mukaan hän oli ollut alakuloinen. Nikula arvioi, että J.H.:lla oli ollut vaikutusvaltaa joukkoliikkeessä, joka sinänsä oli hänen arvionsa mukaan valtiollisesta

¹⁷ Tikka 2008, 214–215.

¹⁸ Nykyään Helsingin tuomiokirkko.

¹⁹ Kirkkomellakoista on tehty pro gradu –työ, joka valottaa julkisuudessa käytyä keskustelua. Ks. Fagerudd 2017.

²⁰ ks. mm. *Uusi Päivä* 27.9.1917; *Helsingin Sanomat* 27.9.1917; *Uusi Suometar* 27.9.1917; *Turun Sanomat* 28.9.1917; *Uusi Aura* 28.9.1917; *Aamulehti* 28.9.1917; *Wiipuri* 29.9.1917; *Vapaa Sana* 1.10.1917; *Uudenkaupungin Sanomat* 2.10.1917; *Pohjanlahti* 2.10.1917.

²¹ Maijala 2014.

²² Nikula 1919, 297–298.

näkökulmasta merkityksetön. Valtiopetosnäkökulman sijaan Nikula painotti sairaalahavaintojensa perusteella J.H.:n uskonnollisuutta, jota ajoi ”aktiivinen toiminnanhalu”. Nikulan mielestä J.H.:n tapaus oli yksittäisen ja joukkorikoksen rajamailla, mutta hän katsoi sen sopivan tapahtumien vuoksi joukkorikoksen kontekstiin.²³

G.F.H. oli Nikulan toinen esimerkkitapaus. Tämä oli osallistunut paitsi sisällissotaan myös niin sanottuun Malmin järjestyskaartiin, joka marraskuussa 1917 murhasi lukuisia henkilöitä Helsingissä. Kuulustelupöytäkirjan mukaan G.F.H. oli saanut kiväärin ja patruunoja ja lähtenyt joukon mukana kiertämään huviloita ja asuntoja. Joukko ampui ja ryösti useamman miehen. Saksalaisten tuloon saakka G.F.H. toimi punakaartin hevostenhoitajana ja pakeni sitten muiden mukana ennen vangiksi joutumistaan. Poliisin tiedonannon mukaan G.F.H. vaikutti ”tylsämieliseltä” ja epäiltiin, ettei G.F.H. ollut ymmärtänyt punakaartiin kuulumisen merkitystä.²⁴ G.F.H.:n tapauksessa ei ollut Nikulan kuvauksen mukaan kyseessä mielisairaus vaan 8–10-vuotiaan lapsen älyllistä tasoa vastaava ”kehitysvajavuus” eli diagnoosi *Imbecillitas*, joka ilmeni tasaisesti hänen elämänsä eri aloilla. Tutkittava ei esimerkiksi tiennyt syntymävuottaan, tarvitsi ohjeistusta yksinkertaisissakin askareissa ja oli helposti houkuteltavissa sellaiseen, josta oli juuri hetki sitten kieltäytynyt.²⁵ Niinpä Nikula arvelikin, ettei G.F.H. ollut ymmärtänyt, mihin oli ryhtynyt toimiessaan punakaartissa. Laitoksessa G.F.H. käyttäytyi Nikulan mukaan luonnollisesti, mutta ei juuri puhunut, ei osallistunut seurapeleihin eikä ollut kiinnostunut sanomalehdistä. Tunne-elämä oli kehittymätön eikä hän kaivannut omaisiaan tai poisääsyä. G.F.H.:n työjälki oli huono ja häneltä puuttui kyky oma-aloitteisuuteen. ”Heikkomielisyyteen” yhdistyi johdateltavuus, jonka vuoksi Nikula piti tätä yhteiskunnalle vaarallisena henkilönä. Hän arveli G.F.H.:n olleen ymmärrystä vailla,²⁶ mikä tarkoitti syyntakeettomuutta.

Merkillepantavaa on, että Nikula olisi voinut yhdistää yhteiskuntavaarallisuuden ja poliittisuuden, mutta selitti enemmän molempien tapausten käyttäytymistä muilla tekijöillä. Hän korosti, että yhteiskunnallispoliittisissa liikkeissä on kyllä mukana ”jatkuvasti rikollisia luonteita”, mutta sisällissodassa kyse oli affektirikoksista eli tunne-elämän sanelemista rikoksista, jotka olivat luonteeltaan tilapäisiä.²⁷ J.H.:ta Nikula ei pitänyt lainkaan yhteiskunnalle vaarallisena. Hänen mukaansa valtiorikosoikeudenkäynnin vaarallisuutta koskevat syytökset olivat subjektiivisia ja epämääräisiä.²⁸ G.F.H. taas oli ymmärrettävä ”heikkomieliseksi”, minkä perusteella häntä ei voinut tulkita syyntakeiseksi eikä myöskään poliittisten motiivien ajamaksi. Vaarallisuus on ollut sinänsä erittäin merkittävä kriteeri niin oikeuspsykiatriassa kuin rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässäkin.²⁹ Nikula julkaisi aiheesta vuonna 1922 myös artikkelin, jossa käsitteli Saksaan suuntautuneen opintomatkinsa satoa yhteiskuntavaarallisuuden

²³ Nikula 1919, 297–303.

²⁴ Nikula 1919, 305–307.

²⁵ Nikula 1919, 304–309.

²⁶ Nikula 1919, 307–309.

²⁷ Nikula 1920, 133.

²⁸ Nikula 1919, 301–302.

²⁹ ks. vaarallisuudesta Pohjola 2017.

määrittelyssä ja hoidossa.³⁰ Sisällissotatulkintojen yhteydessä Nikula ei kuitenkaan halunnut korostaa joukkojen vaarallisuutta. Päinvastoin hän kyseenalaisti valtiorikosoikeudenkäyntiaineiston kuulustelupöytäkirjojen käyttökelpoisuutta henkilön vaarallisuuden arvioimisessa.

Oikeuspsykiatrian näkökulmasta tarvittiin siis selittäviä tekijöitä punaisten joukkojen käyttäytymiselle. On selvää, ettei kohdeyleisönä ollut punaiseksi itsensä kokeva lukija, eikä esimerkkitapauksiin lukeutunut valkoisia edustavia toimijoita, sillä voittajien ei katsottu syyllistyneen rikoksiin. Seuraavaksi tarkastelemme niin sanottuja eksogeenisiä eli ulkosyntyisiä syitä, jotka Nikulan mukaan vaikuttivat joukossa toimimiseen.

Kuva 1. Suomalaiset kokoontuivat osoittamaan mieltään Nikolainkirkon eteen jo sisällissotaa edeltävänä kesänä. Kuvan taakse on merkitty päiväys 18.6.1917, joten tapahtuma saattaa liittyä kirkkomellakointiin. Kuva: Museovirasto – Musketti, Historian kuvakokoelma.

Ajautuminen joukkosuggestioon

Yksi keskeisistä Kansallisen Edistyspuolueen lähtökohdista oli korostaa työväestöä ja sosialidemokraatteja harhautettuina kansanjoukkoina.³¹ Myös Nikula nojasi tähän selitysmalliin ja perusteli harhautusta joukkosuggestioin käsitteellä. Vallankumouksen

³⁰ Nikula 1922, 489-505.

³¹ ks. Karimäki 2015.

synnyttämä ”yleinen kiihtyneisyys” sai Nikulan mukaan esimerkiksi J.H.:n ajautumaan joukkosuggestioon ollessaan tekemisissä joukkojen kanssa.³²

Joukkosuggestio ei ollut Nikulan oma keksintö, vaan laina kansainvälisestä keskustelusta. Suggestio nousi puheenaiheeksi erityisesti ensimmäisen maailmansodan aikana syntyneiden niin sanottujen sotaneuroosien hoidossa. Siinä missä suggestiohoidon tunnetuin muoto, hypnoosi, oli ollut 1800-luvun lopulla suhteellisen vähän käytetty menetelmä, innostivat sotaneurootit lääkäreitä kokeilemaan mitä erilaisimpia suggestiohoitoja. Nämä suggestion muodot voidaan jakaa neljään ryhmään: huijaavat, yllättävät tai shokeeraavat, eristävät sekä taivuttelevat. Näiden keinojen tavoitteena oli palauttaa potilaan kehon ja mielen hallinta paradoksaalisesti niin, että potilas taipui ensin lääkärin tahtoon.³³

Joukkosuggestiossa oli kyse joukkoon kohdistuvasta suggestiosta. Nikulan mukaan joukkosuggestio selitti, kuinka kansalaiset olivat tempautuneet lyhyessä ajassa jäljittelemään venäläistä järjestelmää, vaikka ”sitkeän kansallisen taistelun” historia suomalaisten ja venäläisten välillä oli vaikuttanut voimakkaasti koko kuluneen vuosisadan ajan ja vaikka suomalaiset olivat kokeneet vihaa venäläistä hallitusjärjestelmää kohtaan. Kansainvälinen luokkatunne ei tätä tempautumista Nikulan mielestä tyydyttävästi selittänyt, vaan kyse oli venäläisten sotajoukkojen aiheuttamasta joukkosuggestiosta.³⁴

Myös johtavat saksalaispsykiatrit hyödynsivät joukkosuggestion käsitettä analysoidessaan sikäläistä vallankumousta. Psykiatriset tulkinnat olivat saksankielisissä maissa osittain perua jo 1880-luvulta alkaen,³⁵ ja Nikulakin hyödynsi saksan- ja ranskankielistä kirjallisuutta 1800-luvun loppupuolelta saakka. Oikeuspsykiatrisesti tarkasteltuna joukolla oli Nikulan mukaan muuta kirjallisuutta lainaten joukkosielu, jonka muodostuessa yksilöllisyyden ja vastuunalaisuuden tunne katoaa. Tämän seurauksena yksilö kykenee tekoihin, joihin ei ennen eikä jälkeen joukkosielun syntymisen päätyisi. Joukkosielu antoi myös voimaa sekä hyvässä että pahassa.³⁶

Kirjallisuutta avaamalla Nikula selvensi, ettei pelkästään joukkosuggestiota voinut pitää syyntakeisuutta alentavana seikkana. Seuraavaksi tarkastelemme Nikulan esille ottamia endogeenisiä eli sisäsyntyisiä syitä, jotka joukkosuggestioon yhdistyneinä saattoivat vaikuttaa yksilön toimintaan.

Rappeutumista ja rajatiloja

Kansallinen Edistyspuolue julisti, että kansan henkisen ja ruumiillisen terveyden säilyttämiseen oli kiinnitettävä erityistä huomiota. ”Rotua heikentäviä” ja ”rappeutumista

³² Nikula 1919, 304.

³³ Lerner 2003, 86–123.

³⁴ Nikula 1920, 132.

³⁵ Freis 2015; Hahn 2016.

³⁶ Nikula 1920.

jouduttavia” tekijöitä, kuten alkoholia, sukupuolitauteja ja tuberkuloosia, oli vastustettava.³⁷ Rotu- ja rappeutumiskysymykset kuuluivat tuon ajan tieteen kieleen. Vaikka rotuhygieeniset kysymykset ja rappeutumisen uhka olivat mukana keskusteluissa muutenkin, korosti sisällissodan kurjuus kansan henkisen terveyden säilyttämisen tarvetta. J.H.:n käytöstä selittivät Nikulan mukaan diagnoosit *Degeneratio neuropathica* ja *Degeneratio psychopathica* eli degeneratiivisella pohjalla esiintyvä psykopatia.³⁸ Rappeutuminen oli juuri degeneraation suomenkielinen vastintermi.

Degeraatioteoria oli kotoisin Ranskasta 1850-luvulta. Sen mukaan rappeutuminen oli perinnöllistä ja kasautui. Jokainen sukupolvi saattoi degeneroitua entisestään niin, että lopulta jälkeläiset olisivat elin- ja siitoskyvyttömiä. Suomessa degeneraatiosta alettiin keskustella 1890-luvulla. Rappeutumiseen saattoivat vaikuttaa väärät elämäntavat tai kaupunkielämän hermoja rasittava kiihkeys, perinnöllisyys, sekä alkoholi.³⁹

Molemmilla tutkittavilla todettiin olevan ruumiillisen rappeutumisen merkkejä. Saksalaispsykiatri Theodor Ziehenin lista fyysisen rappeutumisen merkeistä antaa kuvan niiden moninaisuudesta. Niihin lukeutuivat muun muassa poikkeamat sukuelimissä, myöhäinen puberteetti, frigiditeetti, ennenaikaiset kuukautiset ja ennenaikainen sukuvietin herääminen sekä poikkeavuudet kallossa, hampaissa, hiuksissa, silmissä, korvissa, luissa, nivelissä ja sisäelimissä.⁴⁰ Molemmilla Nikulan tutkittavista oli hänen mukaansa fyysisen rappeutumisen merkkejä. J.H.:lla oli ihossa ”*pieniä kasvaimia*”, epäsymmetrinen nenä, epätasaiset hammasrivit ja korkea kitalaki.⁴¹ G.F.H.:lla rappeutumisen merkkejä oli Nikulan mukaan runsaasti. Hänen kulma-, häpy-, ja raajojensa karvat olivat poikkeavat. Sateenkaarikalvojen väri oli osittain eri puolilla erilainen. Pääkopan ja kasvojen luusto oli epämuodostunut, hampaat epätasaiset, ja kitalaki tavallista korkeampi. Selkä ei ollut suora ja ihokin sinersi.⁴² Vaikka degeneraation merkkejä tutkittiinkin, fyysiset merkit eivät yksin toimineet todistusarvona vaan ainoastaan lisäsivät rappeutumisen todistusarvoa.

Vaikka psykopatia saattaa tuoda nykylukijalle terminä mieleen ensisijaisesti empatiakyvyttömyyden ja manipulatiivisuuden, 1900-luvun alkuvuosikymmeninä diagnoosin merkityssisältö oli varsin moniin suuntiin ulottuva. *Mielisairaat ja niiden hoito* –teoksessaan Nikula kuvasi rajatiloja, joilla hän viittasi epäsuorasti psykopatiaan: ”*mielikuvitusrikkait keksijät ja maailmanparantajat, pakkoajatusten vaivaamat henkilöt, sairaalloiset valehtelijat, maankiertäjät, sairaalloiset riitapukarit, morfinistit, sukupuolielämässään tavallisuudesta poikkeavat henkilöt ja useat ammattirikolliset.*”⁴³ Tähän kuvaukseen sopi myös J.H., joka kuului selkeästi maailmanparantajakategoriaan. Nikula kuvasti rajatiloja raskaaksi taakaksi yhteiskunnalle⁴⁴, millä hän tarkoitti ensisijaisesti rikollisuutta ja kahnauksia sekä kustannuksia, joita rajatilaiset ihmiset

³⁷ Kansallisen Edistyspuolueen Ohjelma 1918.

³⁸ Nikula 1919, 302.

³⁹ Mattila 1999, 27–41.

⁴⁰ ks. Ziehen 1917.

⁴¹ Nikula 1919, 299.

⁴² Nikula 1919, 307

⁴³ Nikula 1918, 46.

⁴⁴ Nikula 1918, 46.

elinympäristössään aiheuttivat. Erilaisia rajatiloja yhdisti ennen kaikkea ajatus häiriintyneestä keskushermoston toiminnasta, joka liittyi degeneraatioon. Rajatilat olivat suuressa määrin synnynnäisiä ja saattoivat periytyessään ottaa uusia muotoja. J.H:n tapauksessa Nikula kuvasi tämän hermostuneisuutta ja sairaalloista alakuloisuutta, jotka liittyivät paitsi psykopatiaan, myös vaihdevuosiin.⁴⁵

Saksalaispsykiatri Emil Kraepelin painotti vallankumoukseen osallistuneen työväenluokan biologista vähempiarvoisuutta.⁴⁶ On selvää, että Nikula vältti mainitsemasta rotuhygieenisistä kysymyksiä, jotka kyllä olivat pinnalla.⁴⁷ Markku Mattilan tutkimus osoittaa, että ruotsinkielisissä piireissä sisällissota politisoi biologian: suomalaisuus jaettiin kahdeksi eri roduksi, joilla oli eriävät henkiset ominaisuudet. Yleinen äänioikeus ja demokratia nähtiin vaarana yhteiskunnalle. Nikulan tavoin myös ruotsinkielisen sivistyneistön piirissä puhuttiin esimerkiksi joukkosuggestiosta, mutta se yhdistyi vaatimukseen supistaa äänioikeutta niin, että kaventaminen koskisi yleisesti työväenluokkaa sillä perusteella, että vähävaraisuus ja alhainen sosiaaliluokka osoittivat rodullisen ala-arvoisuuden. Näitä tulkintoja vastustettiin julkisessa keskustelussa toteamalla, että perinnöllisyystutkimuksen ja rotuhygienian tuloksista tehtiin liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.⁴⁸ On kiintoisaa sinänsä, että lääkäri Lars Ringbom kirjoitti oman rotueroja käsittelevän analyysinsä sisällissodasta jo ennen Nikulaa, mutta tämä ei kuitenkaan viitannut Ringbomin teokseen.⁴⁹ Rotuhygieenisten kysymysten välttämässä ei ollut kyse siitä, että Nikula olisi vastustanut rotuhygieniää sinänsä. Päinvastoin, hän oli 1920-luvulla maltillisemmän rotuhygienian näkyvä kannattaja.⁵⁰ Radikaalimpi rotuhygienia ei olisi palvellut Nikulan sanomaa kansallisesta eheytymisestä.

Nälän psykopatologia

Sen lisäksi, että joukossa toimivaan yksilöön saattoivat vaikuttaa joukkosuggestio sekä mahdolliset patologiat, Nikula korosti mahdottomia yhteiskunnallisia olosuhteita, joissa varsinkin tietyt kansanosat olivat edelliset vuodet eläneet. Sen sijaan, että olisi tulkinnut olosuhteet radikaalin rotuhygieenisen näkökannan mukaisesti alempiarvoisten omiksi ongelmiksi, hän alleviivasi kovaosaisten hätää. Tässäkin oli taustalla Kansallinen Edistyspuolueen näkemysten mukainen halu parantaa sosiaalisia oloja kaikille tasa-arvoisemmiksi. Puolue pyrki sivistämään kansaa ja lisäämään työmahdollisuuksia.

⁴⁵ Nikula 1919, 296–302.

⁴⁶ Freis 2015.

⁴⁷ Hyvänä, joskin hieman myöhäisempänä esimerkkinä toimii rotuteoreetikko Rolf Nordenstrengin 1920-luvun alussa kirjoittama kuvaus suomalaisten kansanluonteesta, ks. Nordenstreng 1922, 36–52. Aiheesta kiinnostuneen kannattaa perehtyä myös Juha Siltalan teokseen sisällissodan psykohistoriasta, ks. Siltala 2009.

⁴⁸ Mattila 1999, 100–107.

⁴⁹ Ringbom 1918.

⁵⁰ ks. esim. *Helsingin Sanomat* 22.11.1925.

Käytännön ratkaisuja olivat muun muassa oppivelvollisuuslaki sekä Lex Kallio, joka helpotti tilattomien maanhankintaa.⁵¹

Nikula kuvasi, kuinka koko sotavuosien ajan kansa oli elänyt ”*vahvan henkisen jännityksen alaisena*”, minkä lisäksi ruokaa ei ollut ”*muutamien kansanosien keskuudessa*” ollut riittävästi.⁵² Vielä ennen ensimmäisen maailmansodan puhkeamista Suomen talous oli edennyt hyvin, vaikka elintaso olikin vaatimaton. Sota kuitenkin mullisti talouden ja joidenkin elintarvikkeiden hinta nousi jo samana päivänä, kun uutiset sodasta kantautuivat korviin. Kauppasuhteet Saksaan katkesivat ja tuontitavara kuljetettiin vaivalloisesti Ruotsin kautta. Venäjän ruplan romahdus vaikutti myös markkaan, ja Suomen Pankki oli vaikeuksissa. Erinäisten haasteiden vuoksi elintarvikepula uhkasi jo vuonna 1915 ja vuoteen 1916 mennessä pelättiin jo nälkäkatastrofia. Talouden rakennemuutokset vaikeuttivat tulonjakoon ja erityisesti tehdastyöläiset olivat inflaation vuoksi vaikeuksissa. Elpyminen alkoi vasta vuonna 1919.⁵³ Nikulan mukaan nälällä oli oma psykologiansa, joka sivusi läheisesti patologiaa: nälkä aiheutti kiihtymystä, henkistä väsymystä ja vilkkautta. Tällaisessa tilassa tunteet ottivat helposti vallan. ”*Kuta vahvemmas käy tunnekomponentti ja järjikomponentti heikommaksi, sitä enemmän tavallisuudesta poikkeavat myös teot*”, Nikula järkeili ja kuvasi itsekin kokeneensa sisällissodan alkuaikoina tavallista alhaisempaa henkistä työkykyä.⁵⁴

Saksalaislääkärien tulkinnoissa korostuivat tulkinnat patologioista. Poikkeuksiakin oli, esimerkiksi neurologi Hermann Oppenheim (1858–1919) painotti muun analyysinsä ohessa myös sodan aiheuttamia kärsimyksiä ja niiden vaikutusta vallankumoukselliseen toimintaan⁵⁵ siinä missä Nikula korosti nälän ja muiden ensimmäisen maailmansodan aiheuttamien murheiden vaikutusta. Monet saksalaispsykiatrit joutuivat suoraan vallankumouksen myrskynsilmään, kun kaduilla liikehdyttiin ja rintamalta hoidettavaksi joutuneita potilaita ryntäsi mukaan vallankumoukseen. Nämä potilaat olivat lääkäreiden tulkinnoissa hysteerikkoja ja psykopaatteja, jotka olivat vastakohta hyvälle ja terveille, itsensä uhraaville saksalaisille.⁵⁶ On tosin todettava, että Suomessakin saksalaistulkinta sai vahvan jalansijan varsinkin jatkosodan melskeissä.⁵⁷ Saksalaisista muun muassa psykiatri Robert Gaupp (1870–1953) korosti muiden tulkintojen ohella myös nälkää ja vaati, että kansalaisten usko johtajiin oli palautettava. Gauppin tulkinnat vallinneiden olosuhteiden lääketieteellisistä syistä tosin saivat lisäkierroksia hänen vakuuttuneisuudestaan, että lääkärit olisivat ratkaisu kaaokseen – ja suorastaan sopivia johtajahahmoiksi.⁵⁸ Tällaisiin tulkintoihin Nikula ei yltynyt vaan oli mukana tasoittamassa yhteiskunnallista epätasa-arvoa ja toimi siis varsin eri lähtökohdista.

⁵¹ Karimäki 2015.

⁵² Nikula 1920, 131–132.

⁵³ Hjerpe 2017, 331–349.

⁵⁴ Nikula 1920, 131–132.

⁵⁵ Lerner 2003, 217.

⁵⁶ Lerner 2003, 209–214.

⁵⁷ ks. Kivimäki 2013.

⁵⁸ Laajemmin joukkotulkinnoista ks. Freis 2015, 87–94.

Nikulan muu aktiivisuus

Pasi Ihalainen huomauttaa, että tarkasteltaessa sadan vuoden takaisia tapahtumia on kiinnitettävä erityistä huomiota poliitikkojen samanaikaiseen toimintaan, liikkumiseen eri foorumeissa sekä diskursiivisiin siirtymiin erityisesti siksi, että politiikkaa harjoitettiin paitsi hallituksessa, myös parlamentissa, lehdissä ja tiedeyhteisössä, ja poliitikoissa oli toimittajia ja professoreita.⁵⁹ Nikulan muun samanaikaisen toiminnan tarkastelu laajentaa käsitystä hänen toimintansa poliittisuudesta. Nikula yhdisti näkemyksensä omaan asiantuntemukseensa ja otti kantaa aktiivisesti.

Ammatillisessa roolissaan Nikula pyrki aktiivisesti vaikuttamaan yhteiskuntaan. Kovaosaisten asemaa parantaakseen hän kirjoitti heti Suomen itsenäistyttyä oppaan *Mielisairaat ja niiden hoito*, jonka tarkoituksena oli kehittää sairastuneiden hoitoa ja olosuhteita ja parantaa hoitohenkilökunnan ammattitaitoa. Teos oli Suomen Sosiaalihuollon tilaama ja oppaan kuvauksen mukaan ensimmäinen, joka käsitteli aihetta suomen kielellä.⁶⁰ Siksi sen yhteiskunnallista merkitystä on pidettävä suurena. Pian sisällissodan loppumisen jälkeen Nikula kirjoitti myös mielisairaanhoidon parantamisen tärkeydestä maalaiskunnissa sekä yleisemmin piirimielisairaaloiden perustamisen ja olosuhteiden nykyaikaistamisen tärkeydestä.⁶¹ Piirimielisairaaloiden perustaminen oli suoraan Kansallisen Edistyspuolueen vuoden 1918 ohjelmassa,⁶² ja piirisairaloita ryhdyttiinkin pian perustamaan.

Vaikuttaa siltä, että Nikula sai toimijana hyväksyntää eri kansanosissa. Hänen psykopatiaa käsitteleviä oikeuspsykiatrisia lausuntojaan koskevaa kirjaansa mainostettiin laajalti eri poliittisia suuntauksia edustavissa sanomalehdissä.⁶³ Iltalehdessä kuvattiin toimittajien ennakkoluuloja oikeuspsykiatrisia tutkimuksia kohtaan Nikulaa hyväksyvään sävyyn:

*”Hyvin laajoissa maallikkopiireissä meillä on varsin hämärä käsitys oikeuspsykiatriasta. Levitetäänhän meillä, ja on kauan levitetty, sellaista käsitystä, että ’hulluksi’ julistaminen on keino, jolla herrat pääsevät kärsimästä rangaistusta rikoksistaan. Kun jonkun rikostapauksen julkiseen arvosteluun soikeutuu puoluenäkökantoja, niin meillä ei siekailla pelkällä sanomalehtimiehen arvovallalla jokseenkin suorin sanoin julistamasta vääräksi lääkärinlausuntoa, jonka mukaan rikollinen on yleensä tai on ainakin rikosta tehdessään ollut sielullisesti vajavainen.”*⁶⁴

⁵⁹ Ihalainen 2017.

⁶⁰ Nikula 1918.

⁶¹ *Maaseudun Tulevaisuus* 22.6.1918.

⁶² ks. Kansallisen Edistyspuolueen Ohjelma 2018.

⁶³ ks. mm. *Uusi Suomi* 26.11.1922; *Länsi-Uusimaa* 31.10.1922; *Uudenkaupungin Sanomat* 16.12.1922; *Kaiku* 17.12.1922; *Sosialisti* 16.12.1922; *Lalli* 1.2.1923; *Maaseudun Sanomat* 16.12.1922.

⁶⁴ *Iltalehti* 4.12.1922.

Kirjoituksessa toimittajan omat epäilyt erityisesti luokkakysymyksissä vaikuttivat sulaneen ja oikeuspsykiatriaava teos puhutteli, vaikkei mielipiteen voikaan katsoa edustavan koko kansaa.

Varsinaisen työnsä lisäksi Nikula oli ollut mukana nuorisoseuratoiminnassa ja sanomalehteen taltioitunut juhlapuhe osoittaa, että hän jakoi poliittisia näkemyksiään muutenkin kuin ammatillisessa roolissaan. Nikula korosti nuorisoseuratoiminnan merkitystä isänmaallisuuden nostattajana ja ylläpitäjänä niidenkin keskuudessa, jotka olivat olleet valmiit liittoutumaan ”*perivihollisen*” eli itänaapurin kanssa. Juhlapuheen mukaan tuon ”*surkean erehdyksen*” tehneet kuuluivat kansan kovaosaisiin, jotka ovat olleet ”*sekä henkisesti että aineellisesti turvattomia*”. Nikula kuulutti puheessaan, että yhteiskuntaluokkia erottava kuilu oli poistettava yhteiskunnallisten uudistusten avulla.⁶⁵

Perusteellisempi biografinen tarkastelu toisi lisäsyvyyttä Nikulan ajatteluun ja toimintaan, mutta jo yllä olevat esimerkit kuvaavat, kuinka juuri sisällissodan käyneessä Suomessa pyrittiin monin eri tavoin kansallisen yhtenäisyyden edistämiseen. Akseli Nikula ja hänen edustamansa oikeuspsykiatria ovat yksi sinänsä kapea-alainen mutta samalla varsin merkittävä esimerkki. Joukkojen toiminnan ymmärtäminen oli tärkeä osa sisällissodasta toipumista, tässä tapauksessa valkoisten puolella.

Koska Akseli Nikulan mielentilatutkimusten lausunnot esiintyivät usein rikoksia ja niiden oikeudenkäyntejä käsittelevissä uutisissa – hänen vastatessa sotien välisinä vuosina suuresta määrästä suomalaisia mielentilatutkimuksia Lapinlahdessa – on hänen työnsä voinut vaikuttaa myös kansalaisten luottamukseen saavuttamiseen oikeuspsykiatrisissa kysymyksissä ja laajemmin näkemykseen Suomesta oikeusvaltiona. Tällainen luottamus on kuitenkin vaikeammin mitattavissa, saati tutkittavissa.

Lopuksi

Kansakunnan eheytyminen oli vuoden 1918 perustamisesta saakka Kansallisen Edistyspuolueen kantava teema. Tavoitteena oli eri yhteiskuntaluokkien välinen sopu. Poliittisesti aktiivinen Akseli Nikula otti kantaa merkittävään kysymykseen: voisiko sisällissotaan ja sitä edeltäneisiin levottomuuksiin osallistuneisiin, joukossa rikoksia tehneisiin yksilöihin suhtautua lievemmin kuin yksittäin toimineisiin. Hänelle kyse ei ollut niinkään pelkästään psykiatrian roolin korostamisesta sosiaalipoliittisten ongelmien ratkaisijana, niin kuin saksalaista historiaa koskevassa tutkimuksessa on esitetty. Ennemmin psykiatria oli Nikulalle väylä laajempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Saksalaispsykiatrian myöhemmät vaiheet asettavat Nikulan poliittisen päämäärätietoisuuden ja aktiivisuuden mielenkiintoiseen valoon. Useiden historiallisten tulkintojen mukaan saksalaislääkärien vallankumouksessa kokema luottamuksen menetys vaikutti siihen, että he käänsivät huomionsa rotuhygieenisiin kysymyksiin. Lisäksi vahvalla

⁶⁵ *Toijalan Sanomat* 26.6.1920.

lääketieteen roolin ja rotuhygienian korostamisella yhteiskunnallisten kysymysten ratkaisijana oli suoria yhtymäkohtia myöhempiin kehitykseen, joka kulminoitui toisen maailmansodan radikaaleissa eugeenisissa ratkaisuissa.⁶⁶ Maltillisuuden aktiivinen korostaminen on voinut osaltaan estää samankaltaisia kehityskulkuja Suomessa, vaikka ajatus jääkin tässä yhteydessä vain spekulatiiviseksi. Ainakin joukkojen oikeuspsykiatrisen analyysin nostaa esiin lääkäreiden merkitystä laajemmin yhteiskunnallisessa kehityksessä ja kriisiaikojen selvittämisessä.

Lähteet

Painetut lähteet

- Nikula, Akseli 1918. *Mielisairaat ja niiden hoito*. Suomen senaatin kirjapaino. Helsinki.
- Nikula, Akseli 1919. Joukkojen tekemät rikokset ja niiden forensinen arvosteleminen. *Duodecim* 35:9-10, 292–312.
- Nikula, Akseli 1920. Joukkojen tekemät rikokset ja niiden forensinen arvosteleminen. *Duodecim* 36:7-9, 119–139.
- Nikula, Akseli 1922. Yhteiskuntavaarallisia eli vaarallisia mielisairaita koskevista toimenpiteistä Saksassa. *Duodecim* 38:12, 489–505.
- Nordenstreng, Rolf 1922. *Finnarna som ras, folk och kulturbärare. II. Den nutida finska kulturen och det finska folklynnet*. Albert Bonniers förlag. Stockholm.
- Maijala, Lauri 2014. *Vallankumous eli Sisar Huttusen ihmeellinen elämä*. Käsikirjoittanut Juha Siltanen. KOM-teatterin kantaesitys 8.10.2014. Helsinki.
- Ringbom, Lars 1918. *Inbördeskriget i Finland. Psykologiska anteckningar*. Holger Schildts förlag, Helsinki.
- Ziehen, Theodor 1917. *Die Geisteskrankheiten des Kindesalters*. Reuther & Reichard. Berlin.

Internet-lähteet

- Kansallisen Edistyspuolueen Ohjelma 1918. Hyväksytty perustavassa kokouksessa Helsingissä 8.12.1918. *Poliittisten ohjelmien tietovaranto*. <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KE/301>.

Kirjallisuus

- Eduskunnan verkkosivut 2018. *Kansanedustajat. Akseli Nikula*. <https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911136.aspx>.
- Erkkilä, Sven 1938. *Klinisch-statistische Untersuchung über die gerichtopsykiatrisch untersuchten Verbrecher in Finnland in den Jahren 1895–1919*. Mercatorin kirjapaino, Helsinki.

⁶⁶ Lerner 2003, 220–221; Freis 2015.

- Fagerudd, Hanna 2017. *Helsingin kirkkomellakat 1917 kolmen eri julkisuuskuvan kautta tarkasteltuna*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu –tutkielma, Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/191438>.
- Freis, David 2015. The Psychiatrist as the Leader of the Nation: Psycho-Political Expertise after the German Revolution, 1918/19. Teoksessa: Vandendriessche, Joris & Evert Peeters & Kaat Wils (toim.). *Scientists' Expertise as Performance. Between State and Society, 1860–1960*. Pickering & Chatto, London, 81–98.
- Hackler, Ruben & Katherina Kinzel (2016). Paradigmatische Fälle in den Geistes- und Sozialwissenschaften: Eine wissenshistorische Einleitung. Teoksessa: Hackler, Ruben & Katherina Kinzel (toim.). *Paradigmatische Fälle: Konstruktion, Narration und Verallgemeinerung von Fall-Wissen in den Geistes- und Sozialwissenschaften*. Schwabe Verlag, Basel, 5–26.
- Hahn, Judith 2016. Anarchisten, Attentäter und Revolutionäre: Zur Psychopathologisierung “politischer Verbrecher” zwischen 1880 und 1920. *Medizinhistorisches Journal* 51:1, 40–71.
- Hjerpe, Reino 2017. Suomen talous itsenäistymisen aikaan. *Kansantaloudellinen Aikakauskirja* 113:3, 331–349.
- Ihalainen, Pasi 2017. Suomalaisen kansanvallan ja parlamentarismien legitimitettkriisi 1917–19 kansainvälisessä kontekstissa. *Tieteessä tapahtuu* 35:1, 3–9.
- Karimäki, Jenni 2015. Sisällissodan raunioista nousee eheytyksen feeniks: Edistyspuolue ja eheytymissihanne maailmansotien välillä. *Hybris*. <http://hybrislehti.net/2015-%E2%80%93-ihanne/sis%C3%A4llissodan-raunioista-nousee-eheytyksen-feeniks>.
- Kivimäki, Ville 2013. *Battled Nerves. Finnish Soldiers' War Experiences, Trauma, and Military Psychiatry, 1941-1944*. Åbo Akademi University.
- Lerner, Paul 2003. *Hysterical Men. War, Psychiatry, and the Politics of Trauma in Germany, 1890–1930*. Cornell University Press, Ithaca.
- Mattila, Markku 1999. *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Parhi, Katariina 2018. Young Man M: Political Violence, Moral Insanity, and Criminal Law in Finnish Psychiatry in the 1870s and 1880s. *Scandinavian Journal of History* <https://doi.org/10.1080/03468755.2018.1430582>.
- Pohjola, Annakaisa 2017. *Vaarallinen rikoksenteijä? Tutkimus rikoksenteijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä*. Suomen Lakimiesyhdistys.
- Siltala, Juha 2009. *Sisällissodan psykohistoria*. Otava, Keuruu.
- Tikka, Marko 2008. *Terrorin aika. Suomen levottomat vuodet 1917–1921*. Ajatus Kirjat, Jyväskylä.